

Akdeniz Araştırmalarının Doğuşu

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının çevrelediği bir iç deniz olan Akdeniz, Cebelitarık Boğazı'ndan Suriye kıyılarına değin 2.972.000 kilometre karelik bir alan boyunca 24 ülkeyi sınırdaş kılariken; farklı din, dil, ırka mensup dörtyüz milyonluk bir nüfus için iktisadi, idari ve beşeri yaşamın merkezini teşkil etmektedir.

Bu çekirdek alan, kıyılarında köklenip gelişen *temel bilimler*, *yazı* ve *üç büyük semavi din* ile kültürel sınırlarını küresel düzleme taşıırken; Mısır, Minos, Hitit, Miken, Fenike, Hellen, Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı gibi dünya tarihinin akışına yön veren medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmasıyla özgün bir coğrafi yapı oluşturmaktadır. Bu yapı içerisinde serpilip gelişen çeşitli uygarlıkların jeopolitik, demografik, ekonomik, siyasi ve sosyal damarları ise, tıpkı 'anakaralardan iç denize doğru akan ırmaklar' gibi binlerce yıldır ortak bir "Akdenizlilik" kimliğinin oluşmasını mümkün kılmaktadır.

Akdeniz'in "*tecrit edilmiş*" bir iç deniz olmaktan çıkartılıp, tarih araştırmalarının merkezine oturtulması 1949 yılında [Fernand BRAUDEL](#)'in "*Akdeniz ve II. Felipe Çağında Akdeniz Dünyası*" adlı anıtsal eseriyle gerçekteşmiştir. Braudel'in 16. yüzyıl Akdenizi'ni yaşıyan bir organizma gibi ele alan çalışması ve onun *géohistorie* terimini öncülleyen çok yönlü tahlilleri Akdeniz özelinde yeni bir tarih yazımı algısının ortaya çıkmasına olanak sunmuştu. BRAUDEL'in ardından adeta güncel bir cazibe alanı haline gelen Akdeniz Havzası, kısa süre içinde birbiri ardına yayımlanan tez ve anti-tezlerle geniş bir araştırma birikimine ulaştı. 2000 yılına geldiğinde, İngiliz tarihçiler Peregrine HORDEN ve Nicholas PURCELL, kendi dönemlerine değin gelen çalışmaları bir araya getirmenin yanında "*The Corrupting Sea*" adlı yapıtlarıyla Akdeniz araştırmalarını 21. yüzyıla taşıyan yeni bir perspektif sunarak 'birlik içinde çeşitlilik' tezini ortaya attılar.

Akdeniz tarih araştırmalarının bir başka gelişim süreci ise, 1980'li yıllarla birlikte başlayarak çeyrek asır gibi kısa süre içinde başdöndürücü bir hızla yaygınlaşan kurumsal örgütlenmelerde izlenir. Onlar içerisinde İsrail-Tel Aviv Üniversitesi'nde kurulan [Center for Mediterranean Civilizations](#) ve bu merkez tarafından 1986 yılında yayımlanmaya başlayan *Mediterranean Historical Review* adlı dergi bugün hala güncelliğini korumaktadır. Malta Üniversitesi'nin yürütücülüğünde 1991'den itibaren yılda iki kez çıkarılan *Journal of Mediterranean Studies* adlı dergi ise, Akdeniz Dünyası'nın tarihi, kültürü ve toplum yapısı

üzerine kaleme alınan çalışmalar yayımlanmaktadır. İzleyen süreçte (1990-2000 yılları arasında) başta Kuzey Amerika ve Kıta Avrupa olmak üzere birçok ülkede üniversitelerin bünyesinde ya da bağımsız olarak çalışan Akdeniz odaklı enstitü-vakıf-merkezlerin açıldığı görülür. Herbiri, kendi yayın organıyla farklı disiplinlerdeki araştırmacıları bir araya getiren bu kurumlar, Akdeniz araştırmalarına yeni bakış açıları ve farklı tarih yazıcılığı metotlarının eklenmesini sağlamıştır. 2001 yılında ise, Fas'ın Cadi Ayyad Üniversitesi bünyesinde kurulan Akdeniz Araştırmaları Komisyonu, *Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu - UNESCO: Educational, Scientific and Cultural Organization*- söz konusu araştırma enstitü/vakıf/merkezlerini kendi çatısına dahil ederek araştırma, eğitim, enformasyon ve dokümantasyon faaliyetlerini bir üst kurumsal kimliğe taşımıştır. Bu gelişmelerin son noktası ise, 2008 yılında Fransa'nın başını çektiği ve Alman hükümeti tarafından da desteklenen "[Akdeniz Birliği](#)" oluşumudur. Bu oluşum, Akdeniz tarihsel coğrafyasına yönelen faaliyetleri *trans-national* ve *trans-regional* bir düzleme taşıyarak jeopolitik problemlerin çözümü yolunda kültürel diyalogu geliştirici tarihsel, ekonomik, politik, sosyolojik vs. araştırmaları Avrupa Birliği'nin kurumsal kimliği bünyesine dahil etmiştir.

Akdeniz üzerine yoğunlaşan araştırma birikimi, bilginin kuşaktan kuşağa aktarılmasında bilimsel ve yöntemli araştırma ilkelerini özümsemiş akademik kurumların önemli roller üstlendiklerini göstermektedir. Söz konusu kurumlar, bir yandan araştırma eylemini kişilerden bağımsızlaştırarak bilginin derlenmesi/depolanması, paylaşılması/yaygınlaştırılması süreçlerini kurumsallaştırırken, diğer yandan bilginin kullanılarak yeniden üretilmesi noktasında kavramsal ve uygulamalı yeniliklerin yaratılabilmesine olanak sunmuşlardır.

Bu yenilikler içerisinde, zaman ve ulus odaklı tarih yazıcılığına güçlü bir vurguyla eklenen '*mekan boyutu*' önemli bir yere sahiptir. Araştırma alanını gittikçe genişleten bu vurgu aynı zamanda Akdenizi '*bağlam ve süreç bağımlı*' tüm yapıların bir araya geldiği disiplinler-arası bir çalışma pratiğine dönüştürmüştür. Böylece, doğa bilimleri alanında çevre ve ekoloji, sağlık bilimleri alanında toplumsal sağlık ve sosyal bilimler alanında tarih, arkeoloji, epigrafi, nümizmatik, demografya, toplum bilim, kültür bilim, halk bilimi, coğrafya gibi disiplinler birbirleriyle uyumlu bir biçimde bir arada çalışabilmektedirler.

Akdeniz Üniversitesi

Akdeniz Üniversitesi, adını taşıdığı coğrafyada filizlenmiş kültürlerin tarih boyunca yarattığı değer ve ürünleri Anadolu Yarımadası'nın 'Akdenizli' kimliğini oluşturan başlıca zenginliklerinden biri olarak kabul etmektedir. Türkiye'de yaşayan herkes bu zenginlikte pay sahibidir ve bu birikimi ileriki kuşaklara aktarma sorumluluğunu taşımaktadır. Üniversitemiz, özellikle genç kuşakların yaşadıkları topraklar üzerinde var olmuş çeşitli kültürel değerlerin farkına varıp tanımaları; Akdeniz Havzası'ndaki diğer bölgelerin kültürel birikimleriyle kendi birikimlerini bütünleştirerek gelişkin bir sentez yaratıp, kimliklerini bu sentezin büyük olanakları içinde geliştirmelerinin kritik bir öneme sahip olduğu düşüncesini benimsemektedir.

Bu bağlamda, Akdeniz'i iktisadi, idari ve beşeri açıdan bir bütün olarak ele alacak ve binlerce yıla yayılan kültürel birikimini modern tarih araştırmalarına yön veren bütün yardımcı bilimlerin olanaklarıyla tarihsel bir perspektif içinde değerlendirebilecek akademik bir örgütlenme zaruri görülmektedir. Gerçekten de, Prof. Dr. Halil İNALCIK tarafından henüz 1980'li yıllarda uluslararası platformlara taşınan bu zaruriyet, Avrupa ve Atlantik ötesine değin gelişkin kurumsal yapılanmalara önyak olmuşsa da Akdeniz Havzası'nda uzun süre hakim güç olarak kalmış ülkemizde bugüne değin karşılığını bulamamıştır.

Türkiye tarihsel coğrafyası perspektifinde, Akdenizlilik kimliğinin tarihsel ve kültürel köklerini araştırarak bu alandaki bilgi birikiminin kurumsallaştırılmasını kendisine öncelikli amaç olarak benimseyecek bu türden disiplinlerarası yapılanmalar, kuşkuyla pek az yer bırakacak biçimde bölgesel nitelikli çalışmalar yapan araştırma ve uygulama merkezlerinin sınırlarını aşmaktadır. Zira, ulusal bir Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü araştırma etkinliklerinin yanı sıra yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim öğretim faaliyetleriyle bir yandan bu alandaki çalışmaların kurumsallaşmasını sağlarken diğer yandan da uzmanlaşmanın geniş bir düzleme taşınmasına olanak sunmaktadır. Böylelikle hazırlanan araştırmalar ve yetiştirilen uzmanlar ise, uluslararası bilimsel işbirlikleri ve ortak projelerle karşılıklı anlayış ve diyalogun geliştirilmesine katkı sağlayarak Akdeniz tarihinin süregelen sorun alanlarının tespiti ve çözümünde paydaş olacaklardır.

Üniversitemiz bu alandaki eksikliklerin giderilmesi yolundaki arayışlara katkı sağlamak amacıyla Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden bağımsız olarak 'Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları', 'Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları' ve 'Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları' Ana Bilim

Dalları'ndan oluşan akademik birimlerle lisansüstü eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunacak *Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü'nün* (MCRI) kurulmasını öncelikli bir görev olarak üstlenmektedir.

Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü

- MCRI -

Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, tarih, arkeoloji, epigrafi, nümizmatik, sosyoloji, sosyal antropoloji, edebiyat, halk bilimi ve mimarlığa değin geniş bir akademik ağdan yararlanarak Akdeniz'i bir bütün olarak ve karşılaştırmalı bir biçimde araştırma çabası içinde olacaktır. MCRI, Akdeniz Uygarlıkları'nın maddi ve manevi kültür ürünlerinin tümünü görev alanı içinde ele almayı, bunlarla ilgili ulusal ve uluslararası arşiv belgelerini toplamayı, yazılı ve sözlü tanıklıklar ile her türlü görsel/işitsel bilgiyi derlemeyi ve söz konusu malzemelerden elde edilen bilimsel verilerin araştırma, yayın, eğitim-öğretim, sergiler ve internet aracılığıyla tanıtılmasını sağlayacaktır.

MCRI'nin faaliyetlerini tüzüğünde bildirilen amaç ve misyonlarıyla uyumlu, kavramsal çerçevesi açıklıkla ortaya konulmuş, sürdürülmekte olan ve planlanan araştırmalara katkı sağlayacak disiplinlerarası projeler geliştirmesi ve yürütmesi öngörülmektedir. Bu projelerin, Akdeniz Üniversitesi içinde ulusal ve uluslararası kurum/kuruluşlarla son ürün temelinde [makale, dergi/e dergi, kitap, görsel/hareketli görsel, sergi vb.] ve ortak çalışma kültürünü besleyici/geliştirici olmasına titizlik gösterilir. Akdeniz coğrafyasının çok çeşitli etnik, dinsel, kültürel grupları arasında her türlü önyargı ve ayrımcılıktan uzak, çok kültürlü bir tarih anlayışının gelişmesi yolunda birleştirici ve kaynaştırıcı bir rol oynamayı kendisine görev edinir.

Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, amaçlarını destekleyen ve projelerine katkıda bulunmak isteyen kişi ve kuruluşlardan gelebilecek her türlü katkıya açıktır.

Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsünün Kuruluşu

Rahmetli Erdal İNÖNÜ, UNESCO'da her sene toplanan genel kurulda Türkiye'yi temsil etmekte idi. Halil İnalçık, ben de aynı tarihlerde UNESCO'da idim. UNESCO'nun hazırlamakta olduğu İnsanlık Tarihi (History of Humanity) serisinde Cambridge'li Profesör Peter BURKE ile birlikte V. cildini (1500-1800) editör olarak hazırlamaktaydık. Erdal İNÖNÜ, o zaman beni bularak genel kurula bir proje sunmak istiyorum, teklifin özü Akdeniz Medeniyetleri Tarihi konusunda olacak. Her Akdeniz memleketinde böyle bir Enstitü veya Merkez kurularak, Akdeniz milletlerinin ortak tarihini araştırma imkanı sağlanmış olacak. Akdeniz memleketleri bu bilimsel çalışmalar ve paylaşılmış tarihleri dolayısıyla zaman zaman bir araya gelebilirler. Kendisi tarihçi olmadığı için benden Akdeniz tarihi üzerinde bazı bilgiler aldı ve Consil'e projeyi kabul ettirdi. Bu karar üzerine tüm Akdeniz memleketlerinde, Akdeniz Uygarlıkları konu-sunda Enstitüler birbiri peşinden kuruldu. Ben, Türkiye'de de böyle bir Enstitü'nün kurulması için İzmir'deki Ege Üniversitesi'ne başvurduğum ve öteki Akdeniz memleketleri gibi bir Enstitü'nün kurulması için harekete geçmelerini rica ettim. Bu arada Yunanistan, Girit'te böyle bir Enstitü kurmuş ve faaliyete geçmiş bulunmaktaydı. Fakat - bilmiyorum hangi sebeplerle- bu proje adı geçen üniversitede yürütülemedi. Daha sonra İzmir Milletvekilleri, T.B.M.M'de bu proje üzerinde teklifler yaptılar. Bir enstitü kurulabilmesi için T.B.M.M'nin kararı gerekiyordu. Fakat bu girişim de sonuçlanamadı. Yıllar sonra Akdeniz Üniversitesi, beni bir doktora tevcihi nedeniyle davet etti. O zaman Sayın Rektör İsrail KURTCEPHE'ye proje hakkında bilgi verdim ve böyle bir enstitünün Akdeniz Üniversitesi'nde kurulmasının çok yerinde olacağını kendisine anlattım. Sayın Rektör, Tarih Bölümü'nü böyle bir proje için harekete geçirdi. Yapılan taslak, YÖK'e sunuldu. Fakat YÖK, - bilmiyorum hangi nedenlerle- projeyi noksan buldu. O zaman YÖK başkanı, Sayın Yusuf Ziya ÖZCAN benim Chicago Üniversitesi'nden öğrencim idi. Kendisine bu projenin önemi hakkında bilgi sundum ve sonunda proje, YÖK tarafından kabul edildi. Akdeniz Üniversitesi, projeyi en geniş biçimde değerlendirerek, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü adı altında

geliştirdi ve değerli meslektaşım Prof. Dr. Murat ARSLAN ve ekibi, bu enstitüyü kurmak için faaliyete geçtiler. Bütün bu faaliyetleri yakından izlemekteydim. Nihayet bugün enstitünün açılışını büyük bir mutluluk içinde kutlamaktayız. Anadolu bütünüyle özellikle Ege ve Akdeniz kıyıları boyunca tarih öncesi devirden başlayarak birçok medeniyetlerin en önemli kalıntılarını muhafaza etmektedir. Böyle bir enstitünün yıllar önce kurulmuş olması gerekmektedir. Bu görevi Akdeniz Üniversitesi'nin gerçekleştirmiş olması, büyük bir mutluluktur. Enstitünün kuruluşuna ve faaliyetlerine ön ayak olan değerli Rektör'e ve bilim adamlarına şükran borçluyuz. Kendilerini candan tebrik ederim.

Prof. Dr. Halil İNALCIK
Bilkent Üniversitesi